

ΜΝΗΜΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ομιλία κ. Κωνσταντίνου Δ. Πυλαρινού, Βόλος, 28/1/2013

Κλήθηκα με την τιμητική πρόσκληση του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Δημητριάδος, κ.κ. Ιγνατίου να μιλήσω στη σημερινή συγκινητική εκδήλωση, για Πρόσωπο που δύσκολα μετριέται, δύσκολα ατενίζεται το έργο Του και ακόμη πιο δύσκολα περιγράφεται το πέρασμά Του από τη ζωή. Από την κατά κόσμον δοκιμασία, στην εν Χριστώ κοίμηση.

Άγιε Δημητριάδος Σας ευχαριστώ.

Σεβασμιώτατοι, προσφιλέστατοι Πατέρες,

Κύριε Αντιπρόεδρε της Βουλής των Ελλήνων, Κύριε Περιφερειάρχα, Κύριε Δήμαρχε, Κυρίες και Κύριοι νυν και τέως Βουλευτές, εκπρόσωποι των Δικαστικών και Στρατιωτικών αρχών, Κύριοι Πρόεδροι των Επιστημονικών Συλλόγων,

Κυρίες και Κύριοι,

Είναι συναισθηματικά δύσκολο να καταθέσω ενώπιόν σας σκέψεις, γεγονότα και κρίσεις που αφορούν τον χαρισματικό Ηγέτη, τον μακαριστό Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο. Θα προσπαθήσω να το κάνω, με την επιβαλλόμενη ευθύνη και αντικειμενικότητα, μη αφιστάμενος κατά το δυνατόν της αλήθειας και της συνείδησής μου.

Βεβαίως έχω συναίσθηση ότι οι αναφορές μου στον μεγάλο Ιεράρχη δεν μπορεί να έχουν πληρότητα και ούτε είμαι σε θέση επαρκώς να αναλύσω τα βαθύτερα νοήματα των πράξεών του. Άλλωστε το τεράστιο και πολυεπίπεδο έργο του είναι αδύνατον να το καλύψει μία ή και δεκάδες ομιλίες...

Ο Μακαριστός Χριστόδουλος αναλαμβάνει την διακονία του Πρώτου της Εκκλησίας μας σε μία κρίσιμη δεκαετία για την Ελλάδα, την Ευρώπη και τον Κόσμο. Μέσα σ' αυτό τον ιστορικό χρόνο εντάσσεται και η δική του Αρχιεπισκοπία. Και θα είναι λάθος οι μελετητές του παρόντος ή του μέλλοντος να αγνοήσουν τα όσα

συνέβησαν αυτή τη δεκαετία και τις συνέπειές τους στην δράση των εκκλησιαστικών ή των πολιτικών μας ηγετών.

Στην περίοδο της Αρχιεπισκοπίας του, αλλά και λίγο πριν, συνέβησαν γεγονότα που συγκλόνισαν την ανθρωπότητα και άλλαξαν την πορεία της Ιστορίας πολλών λαών. Η ολοκληρωτική κατάρρευση των άθεων κομμουνιστικών καθεστώτων με τη συνακόλουθη απελευθέρωση των ανατολικών ορθόδοξων Εκκλησιών, πρόσφερε ελπίδα σε δεκάδες εκατομμύρια ανθρώπους. Η 11^η Σεπτεμβρίου του 2001 με την καταστροφή των δίδυμων πύργων της Ν.Υ., τροποποίησε τους σχεδιασμούς και τον βηματισμό του δυτικού κόσμου και οδήγησε στην ένταση των πολέμων στο Ιράκ και το Αφγανιστάν.

Η διάλυση, με πολύ αίμα, της Γιουγκοσλαβίας και η ριζική αλλαγή του χάρτη της Βαλκανικής, όλα αυτά ανέτρεψαν κρίσιμες γεωπολιτικές ισορροπίες, που σαφώς επηρέασαν, με τρόπο εμφανή ή όχι και την Ελλάδα και την Εκκλησία της.

Καμία ευρωπαϊκή χώρα και καμία επιμέρους εθνική ζωή δεν έμειναν ανεπηρέαστες.

Σε όσα ήδη ανέφερα, είναι ανάγκη συνοπτικά να προσθέσω, για την πληρότητα της εικόνας, τη σύγκρουση Εκκλησίας – Πολιτείας στο θέμα των ταυτοτήτων (δηλαδή της προαιρετικής ή μη αναγραφής του θρησκευματος), με τις εκπληκτικές λαοσυνάξεις στήριξης της Εκκλησίας και τη μοναδική στην ιστορία του τόπου συλλογή υπογραφών για τη διενέργεια δημοψηφίσματος. Γεγονότα μοναδικά, που σφράγισαν μία γεμάτη αναταράξεις ιστορική περίοδο.

Η κρίση των αποκαλούμενων εκκλησιαστικά «Νέων Χωρών» με το Οικ. Πατριαρχείο, η πρώτη επίσκεψη του Πάπα της Ρώμης στην Αθήνα και η δημόσια συγγνώμη του προς την Εκκλησία της Ελλάδος, η αναστάτωση του ορθόδοξου λαού από την φημολογία των προκατασκευασμένων ή μη εκκλησιαστικών σκανδάλων, των στηριγμένων σε παραβατικές συμπεριφορές ελαχίστων. Τα μέτρα κάθαρσης που έλαβε ο Μακαριστός Χριστόδουλος και η προς τα έξω εμφανιζόμενη μερική

διάσπαση του σώματος των Αρχιερέων, συνθέτουν επίσης την εικόνα μιας ιστορικά πολυσήμαντης περιόδου της δεκαετίας 1998-2008.

Η ένταση, η πυκνότητα και το μέγεθος όλων των προαναφερθέντων γεγονότων, είναι σαφές ότι μεγάλως επηρέασαν τους προβληματισμούς και τις ευθύνες του Χριστόδουλου ως του Πρώτου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Μερικές φορές μάλιστα, εμπόδισαν το δημιουργικό του έργο όπως επίσης και τους σχεδιασμούς και την υλοποίηση ευρύτερων προγραμμάτων στήριξης και ποιοτικής αναβάθμισης του κλήρου.

Παραδοσιακός και συνάμα προοδευτικός ο Χριστόδουλος, με απόλυτο σεβασμό προς το Συνοδικό Σύστημα, επιχείρησε χωρίς πάντοτε να τα καταφέρνει, την παραγωγή έργου κοινωνικής ευποιΐας, έργων εκκλησιαστικής υποδομής ή εξοπλισμού της Εκκλησίας με θεσμούς σύγχρονης οργάνωσης και διοίκησης.

Στις καλλίφωνες ή παράφωνες σειρήνες εγχώριες ή ξένες για ανακήρυξη της Ελλαδικής Εκκλησίας σε Πατριαρχείο, η απάντησή του Χριστόδουλου ήταν σώφρων και κατηγορηματική: ΟΧΙ. Κάτι, που ενώ θα έπρεπε, δεν εξετιμήθη δυστυχώς από κάποιους. Αντίθετα, ορισμένοι είδαν την όλη συζήτηση με επιπόλαια καχυποψία. Η ιστορία και σ' αυτό το θέμα παταγωδώς τους διέψευσε.

Ο Χριστόδουλος επιζητούσε καινοτόμες πρωτοβουλίες, εργαζόταν για πρωτοποριακά ανοίγματα σε πολλά επίπεδα της ορθόδοξης εκκλησιαστικής δράσης. Έβλεπε καθαρά τα δυσμενή γεγονότα πού έρχονταν από το μέλλον για τον Χριστιανισμό σε όλη την Ευρώπη και άκουγε τις φωνές της εποχής του, ενώ κυρίαρχη αγωνία του ήταν η προάσπιση της Ελληνορθοδοξίας.

Την εσωτερική κατάσταση της Εκκλησίας την έβλεπε πάντα κάτω από το πρίσμα της ενορίας, του εθελοντισμού και της ευταξίας.

Μέσα στο πλαίσιο των εξελίξεων που προηγουμένως ανέφερα, θα πρέπει κυρίως να κριθεί, όχι μόνον η συμπεριφορά του αλλά και το πολυσήμαντο έργο του στο χώρο της εκκλησιαστικής και εθνικής μας ζωής.

Βεβαίως είναι νωρίς για να γίνουν αντικειμενικές εκτιμήσεις καθώς ακόμη και σήμερα συναντούμε τη θλιβερή, έστω και ελαχιστοποιημένη πλέον αντιπαλότητα «Χριστοδουλικών – Αντιχριστοδουλικών» !!! (ιδίως στους εκτός των τειχών της Εκκλησίας ευρισκομένους), γεγονός που αποδυναμώνει τη νηφάλια κρίση στην αποτίμηση αυτής της εποχής.

Και δεν είναι μόνον αυτά που εμποδίζουν την αβίαστη κατάθεση της αλήθειας.

Η ύπαρξη πολλών πρωταγωνιστών, λαϊκών και κληρικών, της περιόδου 1998 – 2008, οι συγγνωστές ανθρώπινες σκοπιμότητες, ο ακατάβλητος καιροσκοπισμός και τα φθαρτά υλικά της ιδιοτέλειας, μαζί με την άγνοια και την επιπολαιότητα, αποτελούν κρίσιμα εργαλεία διαστροφής γεγονότων και παραμόρφωσης της αλήθειας.

Ευτυχώς, αυτό που ηρεμεί και ανακουφίζει, είναι ότι η αλήθεια υπάρχει. Και υπάρχει γιατί στην ψηφιακή εποχή μας, τα πάντα καταγράφονται, απεικονίζονται και είναι αδύνατον να πλαστογραφηθούν.

Ως μη κατάλληλος να παρουσιάσω τη σπουδαία εκκλησιαστική διαδρομή του μακαριστού Αρχιεπισκόπου, άλλωστε το πρωί στον Καθεδρικό Ναό του Αγίου Νικολάου ακούσατε μία θαυμάσια και συγκινητική παρουσίαση αυτής της διαδρομής από τον Άγιο Σάμου και είμαι βέβαιος ότι με επιτυχία θα πάρει στη συνέχεια τη σκυτάλη ο πιστός και εκλεκτός συνεργάτης του Χριστόδουλου, π. Θ. Συνοδινός, εμένα θα μου επιτρέψετε να περιορίσω το λόγο μου σε δύο κεφάλαια. Κατ' αρχήν, στις εκτιμήσεις και αναφορές, οι οποίες προσεγγίζουν τα κύρια χαρακτηριστικά του ανδρός και τις κύριες επιπτώσεις της σύνθετης δράσεώς του στην εκκλησιαστική και εθνική μας ζωή.

Ο Χριστόδουλος, ο «Χριστόδουλός μας», με τα νάματα και τις διηγήσεις της παιδικής του ζωής, στερέωσε μέσα του από νωρίς, εκτός από τη θεία του κλήση, τη φλογερή του αγάπη για την Πατρίδα, το παρελθόν και το μέλλον της. Γι' αυτόν, οι δοκιμασίες του έθνους, η προσφυγιά, οι χαμένες πατρίδες, ήταν οικεία κεφάλαια της προσωπικής του ζωής, προβολείς που κατηύθυναν τα βήματά του μέχρι το τέλος.

Τον Μακαριστό ως άνθρωπο τον διέκρινε ο σεβασμός και η ανοχή προς τον άλλο, η ευγένεια, η καθημερινή διάθεση προσφοράς. Άκακος, πρόσχαρος, συγχωρητικός, ευκολόπιστος και απονήρευτος, όπως μας είπε και ο Μητροπολίτης Σάμου, πορεύτηκε σε όλη του τη ζωή, δικαιώνοντας τον ορισμό του Ανθρώπου. Αλλά δυστυχώς αρκετές φορές και του θύματος, καθώς ορισμένες από αυτές τις αρετές του υπήρξαν για κάποιους επιτήδειους, αντικείμενο εκμετάλλευσης.

Σεβόταν ειλικρινά τη θρησκευτική ή φυλετική ιδιαιτερότητα και ήταν αταλάντευτα αλληλέγγυος προς όλες τις Ορθόδοξες Εκκλησίες και τα Πατριαρχεία. Υπήρξε υπόδειγμα Ιεράρχη.

Τιμούσε και στήριζε τη δημοκρατική Πολιτεία, με τη θερμή συμπαράσταση του πραγματικού συναγωνιστή στις δυσκολίες και τους εθνικούς προβληματισμούς της. Δεκάδες τα σχετικά κείμενά του. Εκατοντάδες οι δηλώσεις του.

Τους εκπροσώπους όλων των εξουσιών και επιστημών, τους περιέβαλλε με πατρική στοργή, θεωρώντας το έργο τους σπουδαίο για το Λαό και την Πατρίδα.

Αγαπούσε τους νέους και έβλεπε σ' αυτούς την αυριανή Ελλάδα. Όπως και τους μοναχούς και τις μοναχές, με την πεποίθηση ότι αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο στο οικοδόμημα της Εκκλησίας μας.

Τα αξιώματα που αναγνώριζε για τον εαυτό του ήταν αυτά: του δούλου του Θεού, του Πατέρα, του Αδελφού, του Φίλου.

Από τα πρώτα βήματα της πορείας του έδωσε έντονα δείγματα των ανησυχιών του για την Ελλάδα, το Λαό της και την Εκκλησία του, διοχετεύοντας τις ανησυχίες του αυτές με τρόπο έντονο και ηχηρό, προκειμένου να ξυπνήσει αισθήματα και συνειδήσεις.

Σε μας, τους συνεργάτες του, έλεγε: **«Η σημερινή εποχή θα χαρακτηριστεί ως εποχή κρίσης αξιών, κρίσης ηθικής, κρίσης ανθρωπιάς. Η Εκκλησία ζει για το Θεό μέσα στην κοινωνία. Για ό,τι συμβαίνει γύρω της δεν πρέπει και δεν μπορεί να μένει σιωπηλή, από φόβο, σκοπιμότητα ή ιδιοτέλεια.»**

Οι θέσεις αυτές άλλους ξάφνιαζαν ή προκαλούσαν, άλλους βαθιά ικανοποιούσαν και ενθουσίαζαν. Οι προβληματισμοί και οι ανησυχίες του μετακίνησαν, **μέσα σε μία πανθομολογούμενα περίοδο παρακμής, προοδευτικά την Εκκλησία από το περιθώριο στο κέντρο του ενδιαφέροντος της εθνικής μας ζωής**, με ότι αυτό σήμαινε θετικά ή αρνητικά για κάποιους. Τα οράματα του Χριστόδουλου για την ελληνορθοδοξία, για την ενιαία και ισχυρή Εκκλησία της Ελλάδος και την πορεία της Ορθοδοξίας μέσα στην Ευρώπη ήταν εύληπτα και δεδομένα. Και θα προσέθετα, και σήμερα δικαιωμένα.

Είναι γεγονός ότι χάρη σ' αυτά, η κοινή γνώμη και οι περισσότεροι σημαντικοί παράγοντες – εντός και εκτός Ελλάδος – αύξησαν το ενδιαφέρον τους για τα έχοντα σχέση με την Εκκλησία μας, αλλά και η ίδια η Εκκλησία την προσοχή της, για τους προβληματισμούς και τις δοκιμασίες της κοινωνίας μας.

Θα σας παρακαλέσω τώρα να κάνουμε μαζί μια αναδρομή και να δούμε μέσα από γεγονότα, πράξεις και λόγους του αιετίμου Αρχιεπισκόπου πως και γιατί η Εκκλησία μας ήρθε στο κέντρο της δημόσιας ζωής των Ελλήνων.

● **28 Απριλίου 1998**, ο από Δημητριάδος ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ενθρονίζεται ως Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος. Στον επιβατήριο λόγο του, στην εκκίνηση της Αρχιεπισκοπίας του, θυμίζω ότι τόνιζε:

«Η πρόκληση για την Εκκλησία είναι Ιστορική. Οφείλει να διατυπώσει ένα νέο λόγο με δύναμη και προοπτική, για να είναι πάντοτε ζωντανή ή παρουσία της στο σύγχρονο κόσμο. Οι καιροί αξιώνουν από την Εκκλησία να λάβει, με θεμέλιο την παράδοση και με σεβασμό στον πυρήνα της ουσίας της, θαρραλέες αποφάσεις και να κάνει γενναίες τομές για να φέρει την ποθητή μεταμόρφωση και την αναγκαία εξυγίανση. Αυτή η μεταμόρφωση και η εξυγίανση μας υποχρεώνουν τώρα στον αιώνα της παγκοσμιοποίησης και της μετα-νεωτερικότητας, της μετά-βιομηχανικής εποχής και της ψηφιακής πληροφορίας να εγκαταλείψουμε την αυτάρεσκη εσωστρέφεια μας και να διαλεχθούμε δημιουργικά και τολμηρά με τον κόσμο, για να τον πείσουμε για την αξιοπιστία του μηνύματος μας. Δεν μας χρειάζονται τόσο οι θριαμβολογίες για το παρελθόν, όσο η αγωνιώδης προσπάθεια

να φέρουμε την Εκκλησία πιο κοντά στον κόσμο, στο λαό, στους νέους, που βιώνουν πιο τραγικά το υπαρξιακό κενό, ζώντας σε μία κοινωνία εκκοσμηκευμένη και μηδενιστική, χωρίς νόημα και περιεχόμενο.»

Ιδιαίτερα σημείωνε στην ίδια ομιλία του:

«Του λαού μας σφοδρή επιθυμία είναι οι Ποιμένες του να είναι με συνείδηση των καιρών, Πατέρες οραματιστές, Ποιμένες με προοπτική μέλλοντος, με δυνατότητα ορθών επιλογών, με διάθεση αυτοθυσίας και αυτοπροσφοράς για την αντιμετώπιση των πολλών και υπαρκτών προβλημάτων του.»

Και με έμφαση επεσήμανε:

«Η εκκλησία είναι υπερκομματική, ενώνει τον λαό, τιμά τους εκπροσώπους του και αγκαλιάζει αδιακρίτως όλα τα παιδιά της.»

Από την ιστορική εκείνη στιγμή, ο χρόνος τρέχει για την Εκκλησία της Ελλάδος με μεγαλύτερη ένταση και ταχύτητα. Τα γεγονότα διαδέχονται το ένα το άλλο, οι στιγμές που ζει η Εκκλησία δεν είναι πια οι συνηθισμένες.

Θα θυμηθώ μαζί σας τους κυριότερους σταθμούς αυτής της πορείας και παρακαλώ να μου συγχωρήσετε τις αναφορές προσωπικού χαρακτήρα, που με εντυπωσίασαν και έντονα με συνεκίνησαν, την εποχή που τις ζούσα.

● Το πρώτο ταξίδι του Χριστόδουλου στο εξωτερικό πραγματοποιείται λίγες μέρες μετά την ενθρόνισή του, τον **Μάιο του 1998** στο Οικουμενικό μας Πατριαρχείο, με φανερή την επιθυμία να γεφυρώσει αποστάσεις και να κλείσει συναισθηματικά χάσματα ετών. Το είχε άλλωστε προαναγγείλλει στον επιβατήριο λόγο του ως εξής:

«Με ιδιαίτερο σεβασμό προς την πολιότητα του θεσμού και με γλυκιά ανάμνηση των από τα νεανικά μας χρόνια προσωπικών μου σχέσεων με τον Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη κύριο Βαρθολομαίο, στρέφω νοσταλγικά τη σκέψη μου προς το ταπεινό Φανάρι, τη Θεοφύλακτη πόλη. Στρέφω το στοχασμό μου προς τους ελεύθερους πολιορκημένους, τους «εν τη Πόλει τεχθέντας και

τραφέντας», που η ψυχή περιδινούται ερωτικώς με καύση καρδιάς για το παρελθόν τους και η Ρωμηοσύνη τους είναι στεφανωμένη «με την ψυχή του Γένους». Τους αξίζει η πανεθνική αϊδιος ευγνωμοσύνη και τους την προσφέρουμε ταπεινά, αξιόχρεο δώρο της καρδιάς μας και συνειδησιακό όφλημα ευθύνης. Τα θυγατρικά αισθήματα τιμής και αγάπης της από 148 έτη Αυτοκέφαλου Εκκλησία μας, με τα οποία περιβάλλουμε ανέκαθεν την Μητέρα Εκκλησία και τα αμφίδρομα δικά της, συναποτελούν τους αδαμάντινους κρίκους μιας χρυσής αλυσίδας, που μας συνδέει και μας ενώνει.»

Και ναι μεν επέτυχε τότε (έστω και πρόσκαιρα) τον αγαθό στόχο του, όμως, δυστυχώς, μετ' ου πολύ, αίφνης ανέκυψε η ιστορική «παρεξήγηση» της αχάριστης σύγκρουσης για το εκκλησιαστικό καθεστώς των Νέων Χωρών!

● Στη συνέχεια, **το 2000**, κατά την έναρξη της τρίτης χιλιετίας, η εκκλησία έζησε την απρόσμενη και σκληρή σύγκρουσή της με την Πολιτεία, με αφορμή το ζήτημα της προαιρετικής αναγραφής του θρησκευματος στις ταυτότητες. Μία διαμάχη προκατασκευασμένη από τις δυνάμεις της αθεΐας και της εθνικής ανευθυνότητας.

Αλλά δεν είναι μόνον το θέμα των Νέων Χωρών ή των ταυτοτήτων. Και άλλα θέματα κατέστησαν τον Μακαριστό στόχο επιθέσεων και υπονόμησης. Σκόρπια θα αναφέρω τον αγώνα του για τα σχολικά βιβλία και την ορθή διδαχή των θρησκευτικών και της Ιστορίας, το πολυτεκνικό επίδομα στις τρίτεκνες ελληνικές οικογένειες της Θράκης, την εφαρμογή του προγράμματος των Βρεφονηπιακών σταθμών ή τη θέση του στο θέμα των βομβαρδισμών στην Ορθόδοξη Σερβία.

● Ενθυμούμαι την ταραχή που προκάλεσαν οι δηλώσεις του στις **3 Ιανουαρίου του 2000** για τους ανελέητους βομβαρδισμούς των Νατοϊκών στη Σερβία και τον έντονα επικριτικό σχολιασμό της στάσης του Αμερικανικού Προέδρου Μπιλ Κλίντον.

Η αναστάτωση στους διπλωματικούς κύκλους και όχι μόνον, ήταν ορατή. Η συνισταμένη των ερωτήσεών τους, αλλά και κάποιων ύποπτων υπογραφών στα Μ.Μ.Ε., ήταν: «πού το πάει ο Χριστόδουλος;».

Ο Χριστόδουλος δεν «το πήγαινε» πουθενά. Του ήταν όμως αδιανόητο να σιωπήσει, όταν πλάι μας χυνόταν αίμα αθών, χάρη στα σκοτεινά συμφέροντα ενός ανόητου και καταστροφικού πολέμου. Η χρεοκοπία της διεθνούς κοινότητας του προκαλούσε βαθύτατη λύπη και μεγάλες ανησυχίες.

Συμπέρασμα: με αυτά και με αυτά, ο σπουδαίος Ιεράρχης, προς χαράν των καταχθόνιων, μπήκε στη «Μαύρη Λίστα» κάποιων ντόπιων και ξένων δυνάμεων, που τον υπονόμευσαν επί έτη, μέσω της διαδικασίας του διασυρμού και της κατασυκοφάντησης.

Είναι αλήθεια, και δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί, ότι ο πηγαίος αυθορμητισμός του Χριστόδουλου και ο καλοπροαίρετος λόγος του, γινόταν αρκετές φορές πρόξενος προβλημάτων για τον ίδιο.

Θυμούμαι την εποχή εκείνη, σε ανταλλαγή μεταξύ μας εσωτερικών σημειωμάτων, μου έγραφε: *«...Ανεξάρτητα από τις όποιες συνέπειες ή δοκιμασίες που μου επιφυλάσσει ο λόγος μου, για το δίκαιο ή τον άνθρωπο, για την Εκκλησία ή την Πατρίδα, αγόγγυστα θα τις υποστώ. Δεν υπήρξα, ούτε θα γίνω ποτέ, οπαδός της σιωπής του Ξενοκράτη.»*

● Όλοι θυμόμαστε στις 4 Μαΐου 2001 την ιστορική επίσκεψη του Πάπα Ιωάννη – Παύλου στην Αθήνα, ο οποίος ζητά συγγνώμη για τα εγκλήματα των Καθολικών εις βάρος των Ορθοδόξων. Είναι ένα μοναδικό γεγονός με παγκόσμια διαστάση. Βεβαίως και σ' αυτή την περίπτωση οι μικροί δεν έλειψαν. Η συνομοταξία των κακόπιστων ή των αφελών πήρε το πηλοφόρι, αναγκάζοντας τον Χριστόδουλο να δηλώσει: *«Δεν διαπραγματευόμαστε τα δόγματά μας και την αλήθεια μας. Δεν ήρθε εδώ ο Πάπας για να συζητήσουμε θεολογικά ζητήματα... Η Ορθοδοξία δεν κινδυνεύει από τίποτα παρά μόνο από εμάς τους ίδιους. Αν εμείς οι ίδιοι δεν την*

εγκαταλείψουμε, αν εμείς οι ίδιοι δεν την προδώσουμε, η ορθοδοξία δεν παθαίνει τίποτα.»

● Μετά από μακρά προπαρασκευή πραγματοποιήθηκε η επίσκεψη του Χριστόδουλου στη Μόσχα, στην έδρα του Ρωσικού Πατριαρχείου, στις **5 Μαΐου 2001**.

Στη δεκαήμερη περίπου επίσκεψή του αναδείχθηκε για μία ακόμη φορά η καλή χημεία του μακαριστού με τους ανθρώπους, η οξυδέρκειά του, η υπευθυνότητα του λόγου του. Σε διάφορες ευκαιρίες μίλησε με τρόπο εντυπωσιακό για τις έννοιες του αυτοσεβασμού, της αυτοεκτίμησης και της ιδιοπροσωπίας. Για την Ελλάδα και το δοκιμαζόμενο Οικουμενικό μας Πατριαρχείο.

● Στις **6 Δεκεμβρίου 2001**, ο Πρόεδρος ΠΟΥΤΙΝ επισκέπτεται τον Χριστόδουλο στην Αρχιεπισκοπή Αθηνών. Η επίσκεψη αυτή προκάλεσε συναγερμό σε όλες τις πρεσβείες και τα διεθνή Μ.Μ.Ε.. Δόθηκαν ερμηνείες, κυκλοφόρησαν φήμες και βγήκαν συμπεράσματα...

Τα περισσότερα, κακόπιστα και διαστρεβλωμένα. Ο Πούτιν εκτιμούσε τον Προκαθήμενο της Εκκλησίας μας και με την επίσκεψή του αυτή, ήθελε να υποδηλώσει την εκτίμηση και το σεβασμό του προς τον ίδιο και την Εκκλησία της Ελλάδος. Τίποτε περισσότερο.

● Το **2002** ο Αρχιεπίσκοπος αποφασίζει την χορήγηση βοηθημάτων σε ασθενείς, υπέργηρους και σχολάζοντες Αρχιερείς καθώς και την στήριξη των εμπερίστατων και των συνοριακών Μητροπόλεων της Χώρας. Δύο χειρονομίες που έμελλε να προσφέρουν ουσιαστική στήριξη και να ανακουφίσουν με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο πρόσωπα και ιερούς εκκλησιαστικούς οργανισμούς.

● Τον **Ιούνιο του 2003**, αναγορεύεται επίτιμος διδάκτωρ των Πανεπιστημίων του Ιασίου και της Κραϊόβας. Η Ρουμανική ακαδημαϊκή κοινότητα δίδει ένα ηχηρό ράπισμα σε κάποια εγχώρια ακαδημαϊκά ενεργούμενα που εμπόδισαν την ανακήρυξή του στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

● Κουβαλώντας τις εθνικές αγωνίες και τους ορθόδοξους προβληματισμούς του, επισκέπτεται **στις 4 Οκτωβρίου του 2003**, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Δεν θα σας κουράσω με όλα όσα είπε από το βήμα του Κοινοβουλίου, ούτε με τα όσα με καθαρότητα και έμφαση τόνιζε στις συνομιλίες του. Το βέβαιον είναι ότι ο Χριστόδουλος για μία ακόμη φορά εντυπωσίασε. Ο απόηχος των μεστών λόγων του διατηρήθηκε για μεγάλο διάστημα προς κακοφανισμό όσων επεδίωξαν να εμποδίσουν αυτή του την επίσκεψη στις Βρυξέλλες, στην πρωτεύουσα των Ευρωπαϊκών θεσμών. Και είναι θλιβερό αλλά και χρήσιμο να σημειωθεί ότι είναι οι ίδιοι κύκλοι που εμπόδισαν τον Χριστόδουλο να επισκεφθεί την Εκκλησία της Αμερικής ή την Εκκλησία της Κρήτης.

● Το **2004** τέλος, φθάσαμε στην ιδιαίτερα σοβαρή κρίση στις σχέσεις της **Ελλαδικής Εκκλησίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο**. [...Μετά από μακρά πορεία μόχλευσης των χαμηλής ποιότητας αιτιάσεων και προσχημάτων, των οποίων την ευθύνη κυρίως φέρουν κάποια ανεύθυνα πρόσωπα σε υψηλής ευθύνης περιβάλλοντα.] Μία αναπάντεχη, αδικαιολόγητη και επικίνδυνη κρίση για αμφότερα τα μέρη είχε πλέον δρομολογηθεί.

Παρά τους τόνους μελάνης που έχουν χυθεί, τα αίτια, οι ασχημίες και οι συνέπειες αυτής της «παρεξήγησης» – που πιθανόν... να τις ξανασυναντήσουμε και στο μέλλον – δεν έχουν ακόμη καταγραφεί με παρηρησία και αίσθημα ιστορικής ευθύνης.

Το όλον θέμα υπήρξε υπό πάσαν ερμηνεία μια πικρή εξέλιξη και μια σοβαρή πληγή για την Εκκλησία της Ελλάδος, και θα πρέπει κάποτε οριστικά, από τους τρώσαντας με συγγνώμη να θεραπευθεί. Σε σπάνιες εξομολογητικές του στιγμές ο Μακαριστός Χριστόδουλος διατύπωνε τον εσώψυχο πόνο του για τη μεταχείριση που του επεφύλαξε το Οικουμενικό Πατριαρχείο με την επιβολή της απίστευτης ποινής της «ακοινωνησίας». Αλλά και για την αδιάκοπη υπονόμευση του έργου του, τόσο από κάποιους εκκλησιαστικούς όσο και από ορισμένους πολιτικούς κύκλους εντός της Ελλάδος.

● **Στις 23 Φεβρουαρίου του 2004** και αφού είχαν προηγηθεί δύο επίπονες, ολονύκτιες συνεργασίες, ο Χριστόδουλος παίρνει την απόφαση να καταδικάσει το σχέδιο Αννάν για την Κύπρο. Ο ορμητικός λόγος του έδειχνε ότι βαθύτατα πίστευε στους κινδύνους που περιέκλειε το δαιμονικό αυτό σχέδιο της δήθεν επίλυσης του Κυπριακού. Και κατέληγε στις δηλώσεις του εκείνες: *«Αν ακολουθηθεί το σχέδιο Ανάν, οι Κύπριοι καλούνται να ξεχάσουν την Ελλάδα, τη γλώσσα τους και την Ιστορία τους.»*

Νέα... εγγραφή του στη «Μαύρη Λίστα» των ημεδαπών και αλλοδαπών άσπονδων φίλων του. Όλοι έβλεπαν πλέον στο ανάστημά του ένα απόρθητο φρούριο, την άφοβη ασπίδα του Ελληνισμού.

● Ο Χριστόδουλος βαθιά ένοιωθε την ειλικρινή ανάγκη να αγκαλιάσει τους πάντες. Απεχθανόταν τις διακρίσεις, φυλετικές, ιδεολογικές, πολιτικές. Έτσι δεν μας αιφνιδίασε **το 2004**, όταν μας ανακοίνωσε την απόφασή του να επισκεφθεί το Κ.Κ.Ε. στον Περισσό. Οι δόλιοι κονδυλοφόροι κρεμασμένοι σε ράσα ή σε μαύρα κοστούμια έπιασαν δουλειά. Ξιφούλκησαν. Λαθρόβιο εκκλησιαστικό έντυπο έφθασε μέχρι του σημείου να τον αποκαλέσει «ολετήρα του Έθνους».

● **Στις 17 Νοεμβρίου του 2004**, λόγω των διαφαινόμενων αρνητικών εξελίξεων για το ΘΕΜΑ του ονόματος της Μακεδονίας, απευθύνει μια ιστορική επιστολή στους αρχηγούς της Ε.Ε. και τους αρχηγούς των Εκκλησιών. Αποσπώ δύο φράσεις του. Έγραφε: *«Είμαι πεπεισμένος πως η περιστολή της πολιτικής και δη της διεθνούς πολιτικής, στην ψυχρή και μόνον εξυπηρέτηση εφήμερων και ιδιοτελών συμφερόντων, αποτελεί βασικό αίτιο της παγκόσμιας αστάθειας και αταξίας στη μετα-διπολική εποχή που διανύουμε.»*

«...Επιθυμώ διά της παρούσης να εκδηλώσω με τον πιο έντονο τρόπο τα αισθήματα αγωνίας που με διακατέχουν για τον κόσμο που διαμορφώνουμε με πλήρη απαξία στην αντικειμενικότητα και την αλήθεια.»

«...Η αναγνώριση της Πρώην Γ.Δ.Μ. με το όνομα «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» δικαιώνει όλους όσους κτίζουν την ιστορία τους με κλοπιμαία υλικά και

επιβραβεύει όσους διατηρούν άσβηστη την σπίθα της αταξίας και της μόνιμής αστάθειας σε μία κρίσιμη για την Ευρώπη περιοχή.»

- Η δραστηριότητα του Χριστόδουλου πολλαπλασιάζεται τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, με επισκέψεις και ταξίδια σχεδόν παντού. **Στις 27 Μαΐου του 2006**, επισκέπτεται το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών στη Γενεύη. Το παρών της Εκκλησίας της Ελλάδος εκεί, κρίνεται από πάρα πολλούς σημαντικό και εποικοδομητικό για ολόκληρη την Ορθοδοξία.

- **Στις 14 Δεκεμβρίου του 2006** επισκέπτεται κατόπιν προσκλήσεως του νεοεκλεγέντος **Πάπα Βενέδικτου ΙΣΤ'** το Βατικανό. Είναι η πρώτη επίσκεψη Προκαθήμενου της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Η σπουδαιότητα της επίσκεψης είναι σημαντική και η αξία των συνεπειών της δεν έχει ακόμη εκτιμηθεί. Η καθαρότητα, η ορθόδοξη συνέπεια και η εντιμότητα των λόγων του προκάλεσαν πολλαπλά σχόλια θαυμασμού στους καθολικούς κύκλους. Ενδεικτική η στάση του επισήμου οργάνου του Βατικανού, Osservatore Romano.

- Τελευταίο του ταξίδι εκτός Ελλάδος, θα είναι **τον Μάιο του 2007**. Το ταξίδι του στην Κύπρο.

Ταξίδι προσκυνήματος και αναγνώρισης των θυσιών του Κυπριακού Λαού.

Η φράση του *«**Ήρθα Ελλαδίτης και φεύγω Κύπριος**»* συγκλόνησε το νησί. Η νεολαία, τα παιδιά του φημισμένου Παγκύπριου Γυμνασίου καθώς τον άκουγαν, δάκρυσαν. Αυτός ήταν ο Χριστόδουλος.

- Ενθυμούμαι ακόμη, πως πολλές από τις τελευταίες μας συζητήσεις είχαν να κάνουν με την κρίση που σύμφωνα με σοβαρές εκτιμήσεις πλησίαζε ολοταχώς.

Τα μηνύματα που μας έδιναν οι κατά μόνας ή οι κοινές μας συναντήσεις με πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες, αλλά και τα συμπεράσματα των δικών μας συζητήσεων και αναλύσεων, οδηγούσαν στην ανάγκη ενός έγκαιρου σχεδιασμού για την ασφαλή πορεία της Εκκλησίας (στο σύνολό της) αλλά και για τη σοβαρή προετοιμασία της για τις επερχόμενες δραματικές συνέπειες της κρίσης.

Ο Χριστόδουλος πίστευε ότι οι κανόνες της αγοράς δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι οι κυρίαρχοι της ζωής. Το να υποκλιθεί η ανθρωπότητα σ' αυτούς θα είναι το μοιραίο λάθος της. Και ότι η Ευρώπη, μιμούμενη τις ΗΠΑ, διολίσθησε στο να θεοποιήσει υπερβαλλόντως αυτούς τους κανόνες στο πλαίσιο του πονηρού και σκοτεινού, ακόμη και σήμερα σε αρνητικές συνέπειες, δόγματος της παγκοσμιοποίησης. Χαρακτηριστικά έλεγε στις **3/9/1999**: *«Αποτελεί αίσχος για τους νεοέλληνες το να υιοθετούν κάθε φορά ως κριτήρια το τι θέλουν οι ντιρεκτίβες των πιο σκληρών οικονομικών συμφερόντων των Βρυξελλών».*

● Οι ανησυχίες του για τη δική μας πορεία μέσα στην Ευρώπη τον οδήγησαν μετά από μεγάλη προσπάθεια και σοβαρές δαπάνες, στο να δημιουργηθεί ειδικό Γραφείο για την Ελληνική Αντιπροσωπεία της Ελληνικής Εκκλησίας στις Βρυξέλλες. Ένα παρατηρητήριο των Ευρωπαϊκών δρωμένων. Αλλά δεν ήταν μόνον αυτό. Οι προβληματισμοί του διατρανώθηκαν, τόσο κατά την ομιλία του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις **8/10/2003**, όσο και με την περίφημη επιστολή του της **14^{ης} Ιουνίου 2005** στον Πρόεδρο της Κομισιόν Εμ. Μπαρόζο.

Η μετ' εμποδίων πορεία και η εργώδης προσπάθειά του συνεχίστηκε μέχρι τον **Ιούνιο του 2007** με αποτέλεσμα να τοποθετηθεί η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος στο κέντρο του ενδιαφέροντος όλου του Λαού. Το μήνυμα της Ορθοδοξίας υπήρξε ισχυρό και κανένας, μα κανένας, δεν έμεινε αδιάφορος.

● Στις **9 Ιουνίου του 2007** εισάγεται στο Αρεταίειο Νοσοκομείο, όπου διαπιστώνεται καρκίνος στο παχύ έντερο και το ήπαρ.

Μετά τη μερική αντιμετώπιση της ασθένειάς του, ο Χριστόδουλος εξέρχεται από το Νοσοκομείο με προγραμματισμό τη μετάβασή του στις Η.Π.Α., προκειμένου να υποβληθεί σε μεταμόσχευση. Εξερχόμενος από το Νοσοκομείο, οι δεκάδες δημοσιογράφοι του ζητούν μία δήλωση. Πάντα ευγενικός και με καλή διάθεση, δηλώνει:

«Θέλω να σας εκφράσω τη βαθιά μου ευγνωμοσύνη για την αγάπη που δείξατε, για τις προσευχές που κάνατε, θέλω να σας πω ότι είμαι εδώ όρθιος,

στέκομαι στα πόδια μου, σας αγαπώ όπως κι εσείς με αγαπάτε. Είμαι ο Χριστόδουλος σας.»

Τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου αναχωρεί για τις ΗΠΑ. Ανεπιτυχής η όλη προσπάθεια. Ακολουθούν οι γνωστές δραματικές εξελίξεις. Κατά την επιστροφή του στην Αθήνα δηλώνει:

«Με αξιώνει ο Θεός να ξαναγυρίσω στην Ιθάκη μου. Αισθάνομαι πολύ ευτυχής γιατί ξαναβρίσκομαι ανάμεσα σας. Ανάμεσα σε αυτόν τον λαό πού τόσο με αγάπησε και τόσο έχω αγαπήσει.»

Καθώς φέρνω στο νου τις αγωνιώδεις εκείνες μέρες στην Αμερική αισθάνομαι την ανάγκη να καταθέσω ως μαρτυρία το περιστατικό της επίσκεψης του Κυβερνήτη της Φλόριντα κ. Μπους, αδελφού και απεσταλμένου του Προέδρου των Η.Π.Α., Τζωρτζ Μπους. Είναι μόλις λίγες μέρες μετά την έξοδό του από το Νοσοκομείο του Μαϊάμι. Ο Χριστόδουλος έχει βεβαιωθεί μετά την αποτυχία της μεταμόσχευσης, ότι το τέλος πλέον είναι εγγύς. Συζητά με τον αδελφό του Αμερικανού Προέδρου σα να μη συμβαίνει τίποτα. Προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει τον αμερικανό αξιωματούχο για τα εθνικά μας προβλήματα. Για το Κυπριακό, για το Μακεδονικό, για το Αιγαίο και την αγαπημένη του Θράκη.

Παρακολουθούμε έκπληκτοι την συζήτηση μίας ώρας, παρόντες ο Μητροπολίτης Σερρών, ο Μητροπολίτης Βρεσθένης, ο π. Θωμάς, ο π. Επιφάνιος. Η φλογερή αγάπη του Χριστόδουλου για την Ελλάδα και την μοίρα της, το ακατάβλητο ψυχικό του σθένος, κάνουν τον ξένο συνομιλητή του να δηλώσει αργότερα τον θαυμασμό του για αυτόν τον Ηγέτη της Εκκλησίας της Ελλάδος.

● **Την 1^η Ιανουαρίου του 2008**, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος απευθύνει το τελευταίο πρωτοχρονιάτικο μήνυμά του. Μας καλούσε ο Χριστόδουλος με όλη τη δύναμη της ψυχής του:

«Σταθείτε όλοι όρθιοι στις επάλξεις σας και μη ξεπουλήσετε τα πρωτοτόκιά μας. Διδάξτε στα παιδιά σας την αλήθεια, όπως την εβίωσαν οι αείμνηστοι Πατέρες μας. Ο λαός μας ξέρει να υπερασπίζεται τα ιερά και τα όσιά του. Το έχει

κατ' επανάληψιν αποδείξει. Και θα το αποδείξει και πάλι. Αντίσταση και Ανάκαμψη. Για να ξαναβρούμε ό,τι έχουμε χάσει, για να υπερασπισθούμε ό,τι κινδυνεύει.»

Στις **5:15** το πρωί της **28^{ης} Ιανουαρίου του 2008**, ο Χριστόδουλος, ο **Χριστόδουλός μας**, χάνει τη μάχη με τον καρκίνο. Ο επιφανής Εκκλησιαστικός άνδρας, ο μεγάλος Έλληνας φεύγει από κοντά μας.

Στο σημείο αυτό νομίζω ότι πρέπει να οδηγηθώ προς το τέλος της ομιλίας μου. Αισθάνομαι ότι παρασύρθηκα και ίσως σας κούρασα. Οι ενδεικτικές αναφορές μου στην δεκαετία της Αρχιεπισκοπίας Χριστόδουλου αναμφίβολα στερούνται πληρότητας. Άλλωστε η σημερινή επιμνημόσυνη εντυπωσιακή σύναξη, την οποία οφείλουμε στον άξιο διάδοχό του στη Μητρόπολη της Δημητριάδος κ.κ. Ιγνάτιο, δεν διεκδικεί καταγραφή γεγονότων και συμπερασμάτων ενός επιστημονικού ιστορικού εργαστηρίου, αλλά πρωτίστως την έκφραση της τιμής και του σεβασμού που νοιώθουμε και αποδίδουμε όλοι εμείς εδώ, στο πρόσωπο του αλησμόνητου και αγαπημένου μας Ιεράρχη.

Κλείνοντας, θα μου επιτρέψετε να προσθέσω δύο σύντομες προσωπικές μαρτυρίες των τελευταίων του ημερών, προτού παραδοθεί στην πλήρη βυθιότητα.

Στο σκοτεινό δωμάτιο (όπου άλλοτε κοιμάται, άλλοτε ησυχάζει με κλειστά τα μάτια) μπαίνει ο Μητροπολίτης Βρεσθένης κρατώντας το κινητό του. Πλησιάζει στο κρεβάτι και του λέει: **«Μακαριώτατε είναι από το Γυναικείο Μοναστήρι της Τήνου. Έχουν πάρει από το πρωί πέντε φορές. Μπορείτε να τους πείτε μία λέξη;»** Ο Χριστόδουλος κουνάει ελαφρά το κεφάλι και ανοίγει τα μάτια.

Στο άκρο της τηλεφωνικής γραμμής, η ηγουμένη, μεταξύ των πολλών ευχών της, του εκφράζει την ευγνωμοσύνη της μοναστικής κοινότητας για το μέτρο που προετών είχε λάβει για την πρόσθετη νοσοκομειακή ασφάλισή τους. Λίγες λέξεις ακόμη και μία συγκινητική ευχή του Χριστόδουλου προς τις Μοναχές. Η συνδιάλεξη τελειώνει. Και τότε, δακρυσμένος και απευθυνόμενος σε μένα, ψιθυρίζει: **«Κώστα, έσσεται ήμαρ.»** Η απάντησή μου ήρθε αυθόρμητα: **«Μακαριώτατε, δεν κάναμε όσα**

έπρεπε για να ανταποκριθούμε στις προσδοκίες σας.» Μετά από ελάχιστα δευτερόλεπτα σιωπής, αργόσυρτα ψελλίζει: **«Και μία σταγόνα λάδι να βάλεις στο καντήλι, είναι μεγάλη προσφορά.»**

Τα ίδια εκείνα εικοσιτετράωρα και στις αρκετές ώρες συντροφιάς, οι ολιγόλεπτες συζητήσεις δεν σταμάτησαν. Όταν συνεργόταν ή όταν δεν πονούσε, ρωτούσε τον Πατ. Θωμά Συνοδινό, τους γιατρούς, τους Διάκους του. Τους ρωτούσε για τα πάντα. Ήθελε να μάθει τα πάντα. Η διαύγεια του μυαλού του ήταν εκπληκτική μέχρι και το τελευταίο σχεδόν εικοσιτετράωρο.

Καθόμασταν κοντά του εκ περιτροπής και του κάναμε συντροφιά, ποτέ δεν έμεινε μόνος.

Καθώς ένα μεσημέρι από τα τελευταία καθόμουν πλάι του και νοιώθοντας ίσως ο ίδιος την δική μου εσώψυχη αγωνία και το φόβο για το επερχόμενο τέλος, μου ψιθύρισε: **«Κώστα, είμαι έτοιμος από καιρό. Εσύ τώρα ξαναδιάβασε την τελευταία φράση της «Απολογίας του Σωκράτη»...**

Μετά από λίγα εικοσιτετράωρα, ο Χριστόδουλος έφευγε από τη μάταια και πρόσκαιρη αυτή ζωή.

Ανέβηκε τον Γολγοθά της ασθένειας με πίστη και θάρρος, ψυχικά και πνευματικά όρθιος όπως άξιζε σε έναν πρίγκιπα της Ορθόδοξης Εκκλησίας μας. Η ευχή του και η μνήμη του ας μας συντροφεύουν και ας μας στηρίζουν πάντα στη δική μας δύσκολη και απορρατισμένη πορεία.

Αιωνία του η μνήμη.